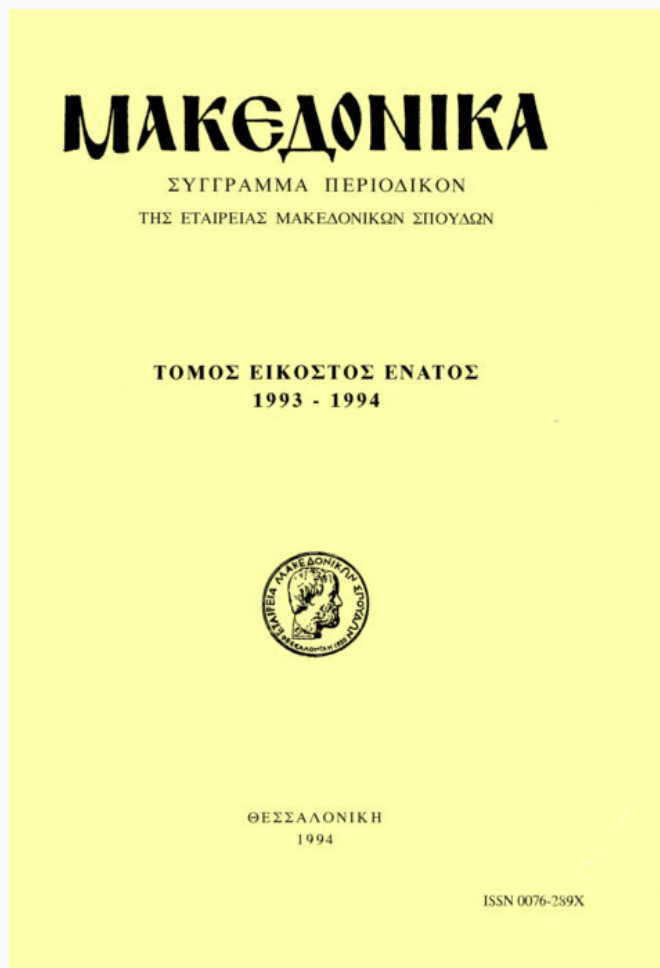

Μακεδονικά

Τόμ. 29, Αρ. 1 (1994)

Βαρβάρας Κουτάβα-Δεληβοριά, Ο γεωγραφικός κόσμος Κωνσταντίνου του Πορφυρογέννητου, Α' Τα "γεωγραφικά": γενικά στοιχεία φυσικής γεωγραφίας, βιογεωγραφίας και ανθρωπογεωγραφίας

Β. Νεραντζή-Βαρμαζή

doi: [10.12681/makedonika.206](https://doi.org/10.12681/makedonika.206)

Copyright © 2014, Β. Νεραντζή-Βαρμαζή

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Νεραντζή-Βαρμαζή Β. (1994). Βαρβάρας Κουτάβα-Δεληβοριά, Ο γεωγραφικός κόσμος Κωνσταντίνου του Πορφυρογέννητου, Α' Τα "γεωγραφικά": γενικά στοιχεία φυσικής γεωγραφίας, βιογεωγραφίας και ανθρωπογεωγραφίας. *Μακεδονικά*, 29(1), 405–407. <https://doi.org/10.12681/makedonika.206>

Βαρθάρας Κουτάβα-Δεληβοριά, *Ο Γεωγραφικός Κόσμος Κωνσταντίνου του Πορφυρογέννητου, Α' Τα «Γεωγραφικά»: Γενικά στοιχεία φυσικής γεωγραφίας, βιογεωγραφίας και ανθρωπογεωγραφίας*, (Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαρίπολου 83) Αθήνα 1991, σελ. 410 και Β' «Η Εικόνα», *Οι άνθρωποι, οι τόποι και η χαρτογραφική αποτύπωσή τους*, (Περιοδικό ΠΑΡΟΥΣΙΑ - Παράρτημα αρ. 22) Αθήνα 1993, σελ. 652.

Ο όρος «Γεωγραφικά» χρησιμοποιείται στην πολυσέλιδη αυτή διατριβή με την ευρύτερη έννοιά του. Περιλαμβάνει αναφορές γεωγραφικής ένταξης, μετρήσεων, γεωφυσικής ορολογίας, πανίδας, χλωρίδας, καθώς και στοιχεία οικονομικής και πολιτικής γεωγραφίας, όπως παρουσιάζονται στα διάφορα κείμενα του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου. Όλα αυτά συνθέτουν τον Α' τόμο της μελέτης, ενώ ο Β' τόμος περιλαμβάνει έναν κατάλογο των σχετικών αναφορών με ονόματα τόπων και ανθρώπων, τα οποία παρουσιάζονται κατά αλφαβητική σειρά και συνοδεύονται από σχόλια.

Η μελέτη της Βαρθάρας Κουτάβα-Δεληβοριά αρχίζει με την παρουσίαση του συγγραφικού έργου του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου (σελ. 83-105). Όπως η ίδια δηλώνει, άντλησε το υλικό της «μόνο από κείμενα, που κατά κανόνα είναι αποδεκτό, ότι έχει γράψει ή επεξεργαστεί ο ίδιος ο Κωνσταντίνος». Με μια τέτοια αρχή έχουν αποδελτιωθεί τα εξής έργα: *Ἐκθεσις της βασιλείου τάξεως, Βίος Βασιλείου, Δύο δημιουργίες του Πορφυρογέννητου, Οι επιστολές του αυτοκράτορα προς τον μητροπολίτη Κυζίκου Θεόδωρο, Περί θεμάτων, Προς τον ίδιον υιόν Ρωμανόν*. Στην εισαγωγή εξετάζονται ακόμη οι πηγές του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου για τα πλούσια γεωγραφικά στοιχεία που περιλαμβάνονται στα έργα του.

Τα πρώτα κεφάλαια αναφέρονται στα στοιχεία φυσικής γεωγραφίας και καταγράφονται σ' αυτά οι συσχετισμοί που δίνει ο Πορφυρογέννητος, για να προσδιορίσει κάποια θέση: τα σημεία του ορίζοντα, η απόσταση από τη θάλασσα και η γεωγραφική της σχέση με την Κωνσταντινούπολη. Καταγράφονται επίσης οι προσδιορισμοί για αποστάσεις και οι μονάδες μέτρησης, οι χαρακτηρισμοί μεγεθών και χώρων σε στεριά και σε θάλασσα.

Στη συνέχεια επισημαίνονται οι αναφορές οι σχετικές με την πανίδα και τη χλωρίδα, οι οποίες, όπως δηλώνει και η ίδια η συγγραφέας, συχνά δε συνοδεύονται από ενδείξεις του τόπου προέλευσης του συγκεκριμένου φυτού ή ζώου (σελ. 171).

Τα επόμενα κεφάλαια της μελέτης αναφέρονται στην οικονομική γεωγραφία, σε ιδιοκτησίες, στην καλλιέργεια της γης, στην κτηνοτροφία, στην αλιεία, στην εκμετάλλευση του πλούτου του υπεδάφους, στη βιοτεχνική παραγωγή και στο εμπόριο. Στο κεφάλαιο που αναφέρεται στην πολιτική γεωγραφία καταγράφονται οι όροι που χρησιμοποιεί ο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος, για να δηλώσει ομάδες ανθρώπων και εθνική καταγωγή, οι χαρακτηρισμοί των διαφόρων οικισμών, μικρών και μεγάλων, τα ονόματα των διαφόρων διοικητικών μονάδων του Βυζαντινού Κράτους, καθώς και των ξένων κρατών.

Η μελέτη περιλαμβάνει επίσης τους τρόπους χρονολογικού προσδιορισμού στα έργα του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου και ερευνά τις πηγές και την προέλευση των διαφόρων σχολίων που αναφέρονται σε τόπους ή πρόσωπα και περιλαμβάνονται

από το βυζαντινό συγγραφέα στα κείμενά του.

Ο πρώτος τόμος κλείνει με μια γενικότερη εκτίμηση των γεωγραφικών πληροφοριών που παρέχει ο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος σε σχέση με τις γεωγραφικές γνώσεις της εποχής του. Η συγγραφέας υποστηρίζει τελικά ότι, παρά την ποικιλία εκφοράς ορισμένων ονομάτων και όρων και παρά τις δυσκολίες της συγκεκριμένης εποχής, η αξία του σημαντικού γεωγραφικού υλικού βοηθάει να αμβλυνθεί η ευρώς διαδεδομένη άποψη ότι ο Πορφυρογέννητος συνειδητά παρέχει μία πλημελή και ανακριβή πληροφόρηση (Α', σελ. 373).

Ο Β' τόμος περιλαμβάνει έναν κατάλογο από 1.371 ονόματα ανθρώπων και τόπων, όπως αυτά αναφέρονται στα έργα του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου. Πρόκειται για 262 ονόματα ανθρώπων και 1.109 ονόματα τόπων, η ακριβής τοποθέτηση των οποίων παρουσιάζει συχνά προβλήματα, που η συγγραφέας κατόρθωσε να λύσει κατά τον καλύτερο τρόπο. Κάθε λήμμα αποτελείται από τρία μέρη: όνομα, παραπομπές, στοιχεία γεωγραφικής ταυτότητας. Όταν το ίδιο όνομα αντιστοιχεί σε περισσότερα από ένα αντικείμενα, τότε γίνεται σχετική διάκριση στο αντίστοιχο λήμμα. Π.χ. Αιγαίον Πέλαγος, 1. πέλαγος, 2. θέμα.

Όλα αυτά διευκρινίζονται στην αρχή του Β' τόμου, ο οποίος στο κύριο μέρος του περιλαμβάνει τα λήμματα κατά αλφαβητική σειρά και κλείνει με οκτώ χάρτες. Σ' αυτούς χαρτογραφούνται οι τρεις μεγάλες περιοχές, η ιταλική χερσόνησος, η χερσόνησος του Αίμου και η Μ. Ασία (3 χάρτες), δύο περιορισμένοι χώροι, η Βενετία και οι φραγμοί του Δανάπρεως, η Δαλματία χωριστά, και δίνονται τα στοιχεία στρατιωτικής οργάνωσης με άλλους τρεις χάρτες, δηλαδή το Σταδιοδρομικόν, τα άπληκτα και το σύστημα φανών και λαμπάδων. Λεπτομερειακά σχόλια συνοδεύουν αυτούς τους χάρτες.

Η συγγραφέας συμπληρώνει τη μελέτη της με μια πλούσια βιβλιογραφία και πάρα πολλές υποσημειώσεις. Η παράθεση πολλών αποσπασμάτων από κείμενα του Πορφυρογέννητου διευκολύνει την κατανόηση των απόψεών της, αλλά μερικές φορές τα αποσπάσματα αυτά δημιουργούν συντακτικές ανωμαλίες. Π.χ. στη σελ. Α' 197 υπάρχει η έκφραση «Το δώρο του προς τον Ιουστινιανό *ήταν μυριάδα* προβάτων ταῖς χροιαῖς *διαλάττουσαν*», όπου φυσικά η αιτιατική πτώση θα έπρεπε να αντικατασταθεί από μία ονομαστική.

Η διάταξη του υλικού και οι πολλές υποδιαίρεσεις σε κεφάλαια και υποκεφάλαια προκαλούν συχνές επαναλήψεις κυρίως στον Α' τόμο. Π.χ. για τα «βάρια» γίνεται λόγος στη σελ. 170 και 179, ενώ για το γνωστό επεισόδιο με τον πλούσιο Θωμά από τη Λικανδό που χάρισε πρόβατα στον Ιουστινιανό γίνεται λόγος σε τέσσερα διαφορετικά σημεία (σελ. 162, 186, 197, 344) και για την πλούσια Δανιηλίδα από την Πελοπόννησο σε δέκα διαφορετικές περιπτώσεις (σελ. 12, 186-188, 192, 198, 214, 221, 224, 230, 232, 327). Στο κεφάλαιο το σχετικό με τη βιοτεχνική παραγωγή υφασμάτων αναφέρονται όχι μόνο τα είδη υφασμάτων που προσδιορίζονται από τον τόπο παραγωγής ή προέλευσής τους, αλλά και πολλές άλλες πληροφορίες που δεν έχουν καμία σχέση με γεωγραφία (σελ. 221-234).

Τέλος στη σελ. 198, στο κεφάλαιο το σχετικό με την πανίδα, παρατίθεται το απόσπασμα από το έργο του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου «Προς τον ίδιον υιόν Ρωμανόν» για «ἵππους ευγενείς ν'» που παρείχαν οι Άραβες στους Βυζαντινούς επί Μωαβιά (21.16), αλλά δε γίνεται μείνα στη λίγο μεταγενέστερη συνθήκη του 686, σύμφωνα με την οποία οι Άραβες ήταν υποχρεωμένοι να παρέχουν «τοῖς Ρωμαίοις καθ' ἑκάστην νομίσματα χίλια καὶ ἵππον εὐγενῆ ἕνα καὶ Αἰθίοπα δοῦλον ἕνα» (22. 12-

12.), δηλαδή 365.000 χρυσά νομίσματα, 365 άλογα και 365 δούλους κάθε χρόνο.

Όλες αυτές οι λεπτομερειακές παρατηρήσεις δεν αναιρούν τη σημασία της μελέτης της κ. Βαρθάρας Κουτάβα-Δεληβοριά, η οποία στο ολοκληρωμένο έργο της παρέχει πλήθος από πληροφορίες και αντιμετωπίζει με μια νέα αντίληψη τις βυζαντινές πηγές.

B. NEPANTZH-BAPMAZH

Βενιζέλου Χ. Χριστοφορίδη, *Ισιδώρου Γλαβιά αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Ομιλίες*, τόμος πρώτος, Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Τμήματος Θεολογίας, Α.Π.Θ., τόμος 1, Παράρτημα αριθ. 6, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 237.

Πρόκειται για μια αξιόλογη επιστημονική μελέτη, με την οποία ο σ. συνεχίζει την προσπάθειά του για την ανάδειξη της προσωπικότητας του αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Ισιδώρου Γλαβιά (1380-1384, 1386-1396). Ήδη είδαν το φως της δημοσιότητας τρεις σχετικές μελέτες του: α) «Η χειρόγραφη παράδοση των συγγραμμάτων του αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Ισιδώρου», *Επιστ. Επετ. Θεολ. Σχ. Παν. Θεσσαλονίκης* 25 (1980) 428-443, β) *Ισιδώρου Γλαβιά, Περιστασιακές ομιλίες*, Ε.Ε.Θ.Σ.Π.Θ., τ. 26 (1981), Παράρτημα αριθ. 32, σ. 78, γ) «Ο αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ισιδωρος Γλαβιάς και τα κοινωνικά προβλήματα της εποχής του», *Ε.Ε.Θ.Σ.Π.Θ.* 29 (1988) 518-590.

Στην παρούσα μελέτη ο σ. ασχολείται με τις Ομιλίες του Ισιδώρου Γλαβιά, οι οποίες εκτός από το θεολογικό τους ενδιαφέρον παρουσιάζουν και έντονο κοινωνικό προβληματισμό. Διασώθηκαν πενήντα Ομιλίες του, οι οποίες περιλαμβάνονται σε δύο βιβλία, όπως προσοδίδονται σ' αυτά και το απαιτούμενο θεολογικό βάθος. Σύνδυσε με Vaticanus Gr. 651 (β' βιβλίο). Τριάντα εφτά απ' αυτές ήταν ανέκδοτες, από τις οποίες δεκατρείς (αριθ. κη' -μ') δημοσιεύονται στην παρούσα μελέτη. Έτσι ολοκληρώνεται η έκδοση όλων των Ομιλιών του Ισιδώρου Γλαβιά, που περιέχονται στον κώδικα Vaticanus Gr. 651.

Όπως προκύπτει απ' αυτές τις Ομιλίες, ο Ισιδωρος Γλαβιάς υπήρξε ένας αξιόλογος λόγιος ιεράρχης, που διακρινόταν για τη ρητορική του δεινότητα, την οποία χρησιμοποίησε με θερμό ζήλο για την πνευματική κατάρτιση του ποιμνίου του. Το κύριο μέλημά του ήταν η επίλυση των καυτών ηθικών και κοινωνικών προβλημάτων της εποχής του, προσοδίδοντας σ' αυτά και το απαιτούμενο θεολογικό βάθος. Συνδύασε με εξαιρετική επιτυχία την ιστορικοφιλολογική με την αλληγορική μέθοδο ερμηνείας των ευαγγελικών κειμένων και αναδείχθηκε βαθύς γνώστης όχι μόνο της Αγίας Γραφής, αλλά και της ερμηνευτικής παράδοσης των Πατέρων της Εκκλησίας.

Οι δεκατρείς ευαγγελικές περικοπές των Κυριακών, που αναλύονται στις Ομιλίες του, καλύπτουν μια μεγάλη περίοδο του εκκλησιαστικού έτους —από την ΣΤ' Κυριακή του Λουκά (ευαγγέλιο δαμονισμένου Γαδαρηνών) μέχρι την Κυριακή του Ζαχαρίου— και αναφέρονται: στις θεραπείες του δαμονισμένου των Γαδαρηνών, της συγκύπτουσας γυναίκας, των δέκα λεπρών και του τυφλού στην Ιερικώ, στην ανάσταση της θιγατέρας του Ιαείρου, στις παραβολές του καλού Σαμαρείτη, του άφρονος πλουσίου και του μεγάλου Δείτνου, στη γέννηση του Σωτήρος Χριστού, στη βάπτισή του Ιησού στον Ιορδάνη, στην έναρξη του σωτήριου έργου του Κυρίου ημών